

Ященко А.М., Фелик В.І., Бугайчук К.Л., Даниленко А.В., Избаш К.С.,
Кочура О.О., Лешукова І.В.

Методичні рекомендації про особливості кримінального провадження щодо юридичної особи

1. Поняття, ознаки та види юридичних осіб

1.1. Поняття юридичної особи. Цивільна правосуб'єктність

Відповідно до статті 80 Цивільного кодексу України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [36]. Юридична особа наділяється цивільною правосуб'єктністю (право бути суб'єктом цивільних правовідносин), яка складається з правоздатності і дієздатності і спроможністю бути позивачем та відповідачем у суді.

Цивільна правоздатність юридичної особи встановлена статтею 91 Цивільного кодексу України. В цій статті зазначено, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, тобто вона здатна мати загальну (універсальну) правоздатність.

Цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена лише за рішенням суду.

Юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії).

Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Слід мати на увазі, що поняття загальної (універсальної) правоздатності може бути обмежено деяким чином, і в цьому випадку ми можемо казати про спеціальну (цільову) правоздатність юридичної особи.

Наприклад існують підприємницькі товариства, які займаються виключними видами підприємницької діяльності (наприклад, страховою, банківською, туристичною) і не можуть займатися ніякими іншими видами діяльності, тобто правоздатність у них залишається спеціальною.

По-друге, є непідприємницькі юридичні особи, включаючи непідприємницькі товариства і установи, що створюються для досягнення певної мети, а значить надання їм загальної (універсальної) правоздатності не узгоджується з цільовим характером їх діяльності. Зокрема, релігійні організації мають спеціальну правоздатність, що пов'язана з метою їх діяльності, тобто із задоволенням релігійних та інших, пов'язаних із ними, потреб. Виходячи з цього, вказані юридичні особи повинні мати спеціальну (цільову) правоздатність.

Надання непідприємницьким організаціям можливості здійснення підприємницької діяльності зовсім не означає, що таким чином їх правоздатність має бути загальною (універсальною), бо, по-перше, не всі з них взагалі зможуть займатися підприємницькою діяльністю, а, по-друге, якщо це й відбудеться, то ця діяльність повинна, перш за все, узгоджуватися з метою створення такої юридичної особи, а прибуток від такої діяльності повинен спрямовуватися тільки на розвиток і функціонування цієї організації і не може бути розподілений між її засновниками.

Отже, обсяг цивільної правоздатності юридичної особи не є безмежним, оскільки визначається її установчими документами. Це означає, що комерційні організації, якщо в їх установчих документах не міститься вичерпний перелік видів діяльності, яку вони можуть здійснювати, можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, не забороненою законом. Реалізуючи власну правоздатність, юридична особа може укласти будь-які угоди. Проте якщо, наприклад, статутом юридичної особи визначений вичерпний перелік можливих видів її діяльності - вона наділена спеціальною правоздатністю, виходити за межі якої не має права. Укладені такою юридичною особою за межами її правоздатності правочини є недійсними.

Слід зазначити, що правоздатність юридичної особи розширилася не лише за рахунок надання їй рис універсальності, але також і завдяки зміні підходу до вирішення питання стосовно того, які права може мати така особа.

Якщо раніше традиційно наголошувалося на майнових правах юридичної особи, то тепер нарівні з ними у Цивільному кодексі України закріплені і її особисті немайнові права. Зокрема, стаття 94 встановлює, що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати [36]. При цьому особисті немайнові права юридичної особи захищаються на загальних засадах відповідно до глави 3 зазначеного кодексу.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» у випадках поширення відомостей, що принижують репутацію організації, остання, якщо вона є юридичною особою, має право звернутися до суду з вимогами про їх спростування, незалежно від того, якою особою (фізичною чи юридичною) поширено ці відомості.

Судовий захист гідності, честі та ділової репутації внаслідок поширення про особу недостовірної інформації не виключається і в разі, якщо особа, яка поширила таку інформацію, невідома (наприклад, при направленні анонімних або псевдонімних листів чи звернень, смерті фізичної особи чи ліквідації юридичної особи, поширення інформації в мережі Інтернет особою, яку неможливо ідентифікувати, тощо). У такому випадку суд вправі за заявою

заінтересованої особи встановити факт неправдивості цієї інформації та спростувати її в порядку окремого провадження. Така заява розглядається за правилами, визначеними розділом IV Цивільного процесуального кодексу України.

У разі поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права юридичної особи або її структурного підрозділу, позов вправі пред'явити орган цієї юридичної особи [27].

Поняття цивільної дієздатності юридичної особи закріплено у статті 92 Цивільного кодексу України: «Цивільна дієздатність юридичної особи – це її здатність набувати власними діями цивільні права і брати на себе цивільні обов'язки».

Цивільну дієздатність юридична особа реалізує через свої органи, які діють відповідно до закону, інших правових актів і установчих документів.

Склад і перелік органів юридичної особи, компетенція кожного з цих органів, порядок їх утворення, визначаються для різних видів юридичних осіб Цивільним кодексом України і відповідним цивільним законодавством.

Органи юридичної особи формують і виражають її волю, тому саме через ці органи, за їх допомогою юридична особа здобуває цивільні права і набуває цивільних обов'язків. Разом з тим особами, які реалізують дієздатність юридичної особи, можуть бути відповідно до ч. 2 статті 92 інші суб'єкти, які є її учасниками. Юридична особа бере участь в цивільному обігу через своїх працівників, діями яких вона не тільки здійснює свої права і виконує обов'язки, але також набуває і припиняє їх. Дії цих працівників вважаються згідно з законом діями самої юридичної особи.

Відповідно до ч. 3 статті 92 Цивільного кодексу України той, хто веде справи юридичної особи і виступає від її імені на підставі закону або установчих документів, повинен діяти добросовісно і розумно, забезпечувати усіма можливими законними засобами охорону інтересів юридичної особи, яку він представляє. При цьому органи юридичної особи або інший суб'єкт, який діє від її імені, не можуть виходити за межі наданих їм повноважень.

Підкреслимо, що для реалізації правосуб'єктності юридичної особи важливе значення має її місцезнаходження. Зокрема, при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням зобов'язань, в яких вона бере участь, визначенням підсудності спорів тощо. У Цивільному кодексі України зазначається, що місцезнаходженням юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені.

Для реалізації правосуб'єктності юридичної особи нею можуть створюватися філії та представництва. Філією є такий відокремлений підрозділ, який виконує всі або частину функцій самої юридичної особи від імені юридичної особи. Філії створюються для здійснення діяльності юридичної особи поза її місцезнаходженням.

Представництва створюються для представництва і захисту інтересів юридичної особи поза її місцем знаходження. Частіше такі представництва створюються великими підприємствами у місцях знаходження поставальників, покупців, споживачів.

Філії і представництва не визнаються суб'єктами цивільного права, а їх посадові особи можуть діяти від імені юридичної особи, частиною якої є філія або представництво. Посадовим особам на їх ім'я (а не на ім'я філії або представництва) видається довіреність, якою визначається коло повноважень. Відповідальність за дії філій, представництв і їх посадових осіб несе юридична особа, яка утворила ці філії і представництва [36].

Таким чином, філії і представництва хоча і є відокремленими підрозділами юридичної особи, проте продовжують залишатися складовими її частинами. Власною юридичною правосуб'єктністю і правоздатністю вони не наділені.

Наприкінці звернемо увагу на певні особливості правоздатності та дієздатності юридичних осіб у порівнянні з фізичними. Так, у фізичних осіб спочатку виникає правоздатність, а лише через деякий час, із досягненням певного віку, і дієздатність. Для юридичних осіб певний розрив у часі виникнення правоздатності і дієздатності неможливий. Правоздатна, але недієздатна юридична особа не могла б не тільки виконувати цивільні права й обов'язки, а й набувати їх. Тому правоздатність і дієздатність юридичних осіб виникає одночасно.

1.2. Ознаки юридичної особи

А) Організаційна єдність. Для того щоб бути юридичною особою, організація повинна виступати як єдине ціле, мати органи управління та інші індивідуальні ознаки.

Організаційна єдність знаходить свій прояв у різних ознаках. Зокрема однією з індивідуальних ознак юридичної особи є найменування. Воно повинно містити вказівку щодо її організаційно-правової форми або характеру діяльності. Вказівку на організаційно-правову форму повинно містити найменування товариства, а вказівку на характер діяльності юридичної особи – найменування установи.

Юридична особа може мати, крім повного, ще й скорочене найменування. Якщо юридична особа виникла як підприємницьке товариство, то вона повинна мати комерційне (фірмове) найменування. Правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

При цьому право інтелектуальної власності на комерційне найменування виникає з моменту першого використання цього найменування та охороняється і без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки.

Закон допускає можливість наявності у різних суб'єктів однакових комерційних найменувань за умови, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються.

Найменування юридичної особи зазначається в її установчих документах і вноситься до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

У випадку зміни свого найменування юридична особа зобов'язана оголосити про це в органах друку, в яких публікуються дані про державну реєстрацію юридичної особи, та сповістити про це всіх осіб, з якими вона перебуває у договірних відносинах.

Про організаційну єдність свідчить також наявність місця знаходження юридичної особи, яке визначається місцем знаходження органу юридичної особи. Конкретне місцезнаходження юридичної особи полегшує застосування до неї актів органів місцевого самоврядування, звернення з позовом до суду, виконання зобов'язань тощо.

Б) Майнова відокремленість. Кожна юридична особа має своє майно, яке може належати їй на праві власності або законного володіння. Необхідність відокремленого майна створює матеріальну базу незалежного існування юридичної особи. Без відповідних засобів виробництва, грошей, інших цінностей неможлива будь-яка цілеспрямована діяльність. Об'єднання цих засобів в один майновий комплекс, що належить певній організації, і складає відокремленість її майна.

Майнова відокремленість потрібна юридичній особі не задля формальності, а для досягнення певної мети (вироблення продукції, культурно-освітня діяльність, діяльність, спрямована на досягнення творчих результатів тощо).

В) Участь у цивільному обороті від власного імені. Кожна юридична особа, маючи індивідуальне найменування, може діяти лише від свого імені, а саме: набувати майнових і особистих немайнових прав, нести обов'язки, вступати в різноманітні цивільно-правові відносини з іншими суб'єктами цивільного права. Від імені юридичної особи діють її органи, інші особи можуть виступати від імені юридичної особи на підставі довіреності.

Г) Здатність нести майнову відповідальність. Юридична особа несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, відшкодовує шкоду, завдану її працівником під час виконання службових обов'язків, хоча в передбачених законом випадках не виключається і майнова відповідальність її окремих членів. Юридична особа за своїми зобов'язаннями відповідає всім належним їй майном, на яке може бути звернено стягнення.

Д) Здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Порядок розгляду цивільно-правових спорів за участю юридичних осіб регулюється Цивільним процесуальним кодексом України або Господарським процесуальним кодексом України.

Виходячи з наведеного, юридичну особу можна визначити, як організацію, що визнається державою як суб'єкт права, виступає у цивільному обороті від власного імені, має відокремлене майно, яке належить їй залежно від виду (приватна чи публічна) на праві власності або на іншому речовому праві та несе самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями.

1.3. Види юридичних осіб

Відповідно до статті 81 Цивільного кодексу України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на

- юридичних осіб приватного права;
- юридичних осіб публічного права.

Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 Цивільного кодексу України. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. Цивільним кодексом України встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус тільки юридичних осіб приватного права.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом.

Так, відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» він утворює, реорганізовує і ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджує положення про зазначені органи [39].

Прикладом правових актів Кабінету Міністрів України щодо створення юридичних осіб публічного права є постанова від 10 вересня 2014 року № 442 Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади, згідно з якою були утворені Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками тощо [28].

Однак цей поділ у жодному разі не відбивається на можливості участі юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах, оскільки відповідно до статті 82 Цивільного кодексу України на останніх поширюються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом, тобто у цивільних відносинах вони прирівнюються до юридичних осіб приватного права.

В залежності від організаційно-правової форми юридичні особи поділяються на товариства, установи.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Товариства поділяються на:

- підприємницькі товариства;
- непідприємницькі товариства.

Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. До непідприємницьких товариств належать споживчі кооперативи, громадські й релігійні організації, їх об'єднання, благодійні фонди та інші організації. При цьому непідприємницькі товариства та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств встановлюються законом [29, 30, 37].

Непідприємницькі товариства (кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства або виробничі кооперативи. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [34, 37, 38].

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

За особливостями правового положення юридичні особи поділяються на: національні (резидентів), які створені і діють відповідно до законодавства України; іноземні (нерезидентів), які створені за законодавством, відмінним від законодавства України, хоча здійснюють на території України у тому чи іншому обсязі господарську діяльність.

Залежно від ступеня майнової відокремленості можна виділити такі види юридичних осіб:

- юридичні особи, які перебувають у зобов'язальних відносинах з їх засновником (власником) (господарські товариства, виробничі та споживчі кооперативи, орендні підприємства, колективні підприємства, господарські об'єднання юридичних осіб тощо);

– юридичні особи, які перебувають у речових відносинах з їх засновниками (власниками) (державні та інші підприємства, засновані на праві повного господарського відання, казенні підприємства, засновані на праві оперативного управління);

– юридичні особи, які вступають у немайнові відносини з їх засновниками (громадські організації, релігійні організації, благодійні та інші фонди).

Наведені класифікації можуть існувати поряд з іншими, в основу яких покладені інші критерії.

2. Особливості створення та припинення існування юридичної особи

2.1. Порядок створення та реєстрації юридичних осіб

У теорії цивільного права залежно від того, хто є засновником юридичної особи, виділяють такі способи їх утворення: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний, договірний.

1. Розпорядчий порядок утворення юридичної особи полягає в тому, що компетентний орган державної влади або управління приймає рішення (розпорядження) про створення організації – юридичної особи – і затверджує її статут чи положення про неї. Таким чином створюються юридичні особи публічного права.

2. Нормативно-явочний порядок полягає в тому, що умови створення юридичної особи зафіксовані в законодавчому акті у вигляді загального дозволу держави. Для створення конкретної юридичної особи потрібна відповідна ініціатива її засновників і реєстрація її у відповідному органі. У такому порядку виникають юридичні особи приватного права.

3. Дозвільний порядок утворення юридичної особи передбачає наявність ініціативи засновників і дозволу відповідного органу чи підприємства. Наприклад, підприємство може бути створене в результаті відділення зі складу діючого підприємства. Дозвільний порядок застосовується при створенні юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з грошово-кредитним обігом, здоров'ям громадян, одержанням ними освіти та в інших випадках, передбачених законодавством.

4. Договірний порядок утворення юридичної особи застосовується тоді, коли громадяни або юридичні особи добровільно об'єднуються для досягнення певної мети. Свідченням такого об'єднання є належним чином оформлений установчий договір. У такому порядку виникають різноманітні господарські асоціації, концерни та інші об'єднання підприємств.

Незалежно від порядку створення усі юридичні особи повинні мати установчі документи – правову основу своєї діяльності. Установчими документами юридичної особи є розпорядчий акт, статут (положення); установчий договір і статут; протокол зборів тощо.

Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом [31].

Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть у встановленому законом порядку затвердити статут, який є установчим документом, та провадити діяльність на його підставі.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою.

Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також і в заповіті. До створення установи установчий акт, складений однією або кількома особами, може бути скасований засновником (засновниками). Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Стадію розробки і затвердження установчих документів можна назвати підготовчою стадією створення юридичної особи. Після неї настає реєстраційна стадія.

Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи, до якої може бути подана як додаток заява щодо обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;
- примірник оригіналу (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи;
- два примірники установчих документів (у разі подання електронних документів - один примірник);
- документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи. У разі подання електронних

документів для проведення державної реєстрації юридичної особи підтвердженням внесення плати за проведення державної реєстрації юридичної особи є примірник електронного розрахункового документа.

У разі утворення юридичної особи на підставі модельного статуту в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи проставляється відповідна відмітка з посиланням на типовий установчий документ.

У разі державної реєстрації фермерського господарства крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається копія Державного акта на право приватної власності засновника на землю або копія Державного акта на право постійного користування землею засновником, або копія договору про право користування землею засновником, зокрема на умовах оренди.

У разі державної реєстрації юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру, який відповідає вимогам частини шостої статті 8 цього Закону.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Якщо документи для проведення державної реєстрації юридичної особи подаються засновником юридичної особи, державному реєстратору додатково пред'являється його паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця.

Якщо документи для проведення державної реєстрації юридичної особи подаються особою, уповноваженою засновником (засновниками) юридичної особи, державному реєстратору додатково пред'являється її паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця та надається документ, що засвідчує її повноваження, або в разі подання електронних документів документ, що засвідчує повноваження цієї особи, в електронній формі

Документи, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається поштовим відправленням) засновнику або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів [32].

Підстави залишення документів без розгляду:

- документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;
- документи не відповідають вимогам встановленим нормативними актами;
- до державного реєстратора надійшло рішення суду щодо заборони у проведенні реєстраційних дій;

- документи подані не в повному обсязі;
- документи подано особою, яка не має на це повноважень.

Про залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, без розгляду засновнику або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається поштовим відправленням з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації юридичної особи, відповідно до опису [32].

Підстави для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи:

1. Невідповідність відомостей, які вказані в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи, відомостям, які зазначені в документах, що подані для проведення державної реєстрації юридичної особи.

2. Невідповідність установчих документів вимогам частини третьої статті 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

3. Порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема:

- наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи;

- невідповідність відомостей про засновників (учасників) та кінцевого вигодоодержувача (вигодоодержувачів) юридичної особи відомостям щодо них, які містяться в Єдиному державному реєстрі;

- наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій, які встановлені абзацом четвертим частини другої статті 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

- наявність в Єдиному державному реєстрі найменування, яке тотожне найменуванню юридичної особи, яка має намір зареєструватися;

- використання у найменуванні юридичної особи приватного права повного чи скороченого найменування державного органу або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України;

- невідповідність найменування юридичної особи вимогам закону щодо найменування окремих видів юридичних осіб (банк, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд тощо);

- встановлена іншими законами заборона використання у найменуванні юридичної особи певних термінів, аббревіатур, похідних термінів.

Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав не допускається [32].

2.2. Припинення існування юридичної особи

Відповідно до статті 104 Цивільного кодексу України юридична особа припиняється в результаті

- реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення);
- ліквідації [36].

Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [33].

Особливості припинення банку як юридичної особи встановлюються Законом України «Про банки та банківську діяльність» [35].

Для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи заявник повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстраторові оригінал або нотаріально засвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи.

У випадках, встановлених законом, крім зазначених документів додатково подається документ, який підтверджує одержання згоди відповідних державних органів на припинення юридичної особи.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, якщо вони не передбачені законом.

Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи щодо припинення юридичної особи, якщо:

- документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації припинення юридичної особи за рішенням засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу;
- документи не відповідають вимогам, які встановлені частиною першою статті 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;
- рішення щодо припинення юридичної особи оформлено з порушенням вимог, які встановлені частиною третьою статті 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;
- документи подані не у повному обсязі;
- рішення щодо припинення юридичної особи не містить відомостей про персональний склад комісії з припинення (комісії з реорганізації,

ліквідаційної комісії), її голову або ліквідатора, реєстраційні номери облікових карток платників податків тощо.

2.2.1. Особливості припинення юридичної особи в результаті її ліквідації.

Юридична особа ліквідується:

– за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

– за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

– за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади.

З дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу щодо ліквідації юридичної особи ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана вжити всіх необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості юридичної особи, що ліквідується, та письмово повідомити кожного з боржників про припинення юридичної особи.

Під час проведення заходів щодо ліквідації юридичної особи до завершення строку пред'явлення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) закриває рахунки, відкриті у фінансових установах, крім рахунка, який використовується для розрахунків з кредиторами під час ліквідації юридичної особи.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) вживає заходів щодо інвентаризації майна юридичної особи, що припиняється, а також майна її філій та представництв, дочірніх підприємств, господарських товариств, а також майна, що підтверджує її корпоративні права в інших юридичних особах, виявляє та вживає заходів щодо повернення майна, яке перебуває у третіх осіб.

Ліцензії, документи дозвільного характеру та інші документи, а також печатки та штампи, які підлягають поверненню органам державної влади, органам місцевого самоврядування, повертаються їм ліквідаційною комісією (ліквідатором).

У разі недостатності в юридичної особи, що ліквідується, коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) організовує реалізацію майна юридичної особи.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує подання державному реєстраторові наступних документів для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в установленій законом строк:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи у зв'язку з ліквідацією;
- довідку відповідного органу доходів і зборів про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів;
- довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових коштів до Пенсійного фонду України і фондів соціального страхування;
- довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню.

У випадках, що встановлені законом, крім зазначених документів, додатково подається висновок аудитора щодо достовірності та повноти ліквідаційного балансу.

У реєстраційній картці на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації голова ліквідаційної комісії, уповноважена ним особа або ліквідатор письмово зазначають та підтверджують своїм особистим підписом, що ними вчинено всі передбачені законодавством дії стосовно порядку припинення юридичної особи, включаючи завершення розрахунків з кредиторами [32].

За відсутності підстав для залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, без розгляду державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації є датою державної реєстрації припинення юридичної особи.

Строк державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації не повинен перевищувати одного робочого дня з дати надходження документів для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи.

2.2.2. Злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи.

Відповідно до статті 106 Цивільного кодексу України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів державної влади [36].

1. Перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи.

2. Виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

Після прийняття рішення про виділ учасники юридичної особи або орган, що прийняв рішення про виділ, складають та затверджують розподільчий баланс. Суд, що прийняв рішення про виділ, у своєму рішенні визначає учасника юридичної особи або вищий орган юридичної особи (власника), який зобов'язаний скласти та затвердити розподільчий баланс.

Юридична особа – правонаступник, що утворилася внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася, які згідно з розподільчим балансом перейшли до іншої юридичної особи – правонаступника. Якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно.

Юридична особа, що утворилася внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільчим балансом не перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Юридична особа, з якої був здійснений виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільчим балансом перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, дві або більше, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно.

Якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки особи за окремим зобов'язанням, що існувало у юридичної особи до виділу, юридична особа, з якої здійснено виділ, та юридичні особи, що були створені внаслідок виділу, несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), які мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспоруються сторонами.

Для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення голова комісії з припинення або уповноважена ним особа після закінчення процедури припинення, передбаченої законом, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами повинна подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстраторові такі документи:

– заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення;

– підписаний головою і членами комісії з припинення юридичної особи та затверджений засновниками (учасниками) юридичної особи або органом, який прийняв рішення про припинення юридичної особи, примірник оригіналу передавального акта, якщо припинення здійснюється в результаті злиття, приєднання або перетворення, чи розподільчого балансу, якщо припинення здійснюється в результаті поділу, або їх нотаріально засвідчені копії;

– довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню;

– документ про узгодження плану реорганізації з органом доходів і зборів (за наявності податкового боргу);

– довідку відповідного органу доходів і зборів про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів;

– довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування [32].

Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення, якщо:

– документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;

– документи подані не у повному обсязі;

– документи не відповідають вимогам, які встановлені частинами першою та другою статті 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– передавальний акт або розподільчий баланс не відповідає вимогам, які встановлені частиною четвертою статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– документи подані раніше строку, встановленого абзацом першим частини першої статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– в Єдиному державному реєстрі щодо юридичної особи, що припиняється, містяться відомості про те, що вона є учасником (власником) інших юридичних осіб та/або має не закриті відокремлені підрозділи;

– не скасовано реєстрацію всіх випусків акцій, якщо юридична особа, що припиняється, є акціонерним товариством;

– від органів доходів і зборів та/або Пенсійного фонду України надійшло повідомлення про наявність заперечень проти проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення, і воно не відкликане;

– не зазначені та не підтвержені особистим підписом голови комісії з припинення або уповноваженою ним особою відомості, передбачені стат-

тею 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Злиття вважається завершеним з моменту державної реєстрації новоутвореної юридичної особи та державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття.

Поділ вважається завершеним з моменту державної реєстрації новоутворених юридичних осіб та державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу.

3. Порядок здійснення провадження щодо юридичної особи

Необхідною передумовою початку досудового розслідування є наявність законних підстав. Слідчий, прокурор здійснюють свої повноваження відповідно до вимог ст. 214 КПК, починаючи з моменту надходження інформації про кримінальне правопорушення від заявника до правоохоронного органу, що фактично і є передумовою для початку досудового розслідування. Ця інформація подається у вигляді заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення як в усній формі (викладена фізичною особою і оформлена в письмовій формі посадовою особою), так і письмово (надіслана поштою або передана фізичною особою до відповідного органу, установи особисто).

Якщо особа безпосередньо звертається до слідчого, прокурора або іншої службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, -рр приймається заява про вчинене кримінальне правопорушення або складається протокол прийняття усної заяви про вчинення кримінального правопорушення.

Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – є учасником кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України). Так, КПК у ст. 64-1 визначає, хто може бути представником юридичної особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження. А саме: 1) особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; 2) керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; 3) працівник юридичної особи.

На початку досудового розслідування відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368³, частинами першою і другою статті 368⁴, статтями 369, 369², 436, 437, 438, 442, 444, 447 Кримінального кодексу України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258⁵ Кримінального кодексу України. Про

внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру (ч. 8 ст. 214 КПК України).

Клопотання представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язаний розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити його за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ст. 220 КПК України).

Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати йому матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ст. 221 КПК України).

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній. Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК України).

У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого

свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні (ч. 1 ст. 225 КПК України).

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який має право її оскаржити слідчому судді (ч. 4 ст. 280 КПК України).

Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва), а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 1 ст. 282 КПК України).

Досудове розслідування визнається закінченим, якщо немає необхідності у проведенні ще будь-яких слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання, перевірку та оцінку доказів, коли жодна з версій, які виникли, не залишилась неперевіреною, тобто коли виконані вимоги ст. 91 КПК про встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Згідно ст. 284 КПК прокурор у найбільш короткий строк після повідомлення особі про підозру приймає рішення про закриття кримінального провадження або звернутися до суду з обвинувальним актом. Провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи.

Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вироку або постановляє ухвалу. Рішення про закриття провадження щодо юридичної особи може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом (ч. 3 ст. 284 КПК України).

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 6 ст. 284 КПК України).

Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє представника юридичної

особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, викладеними в цій статті (ч. 7 ст. 290 КПК України).

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК України).

Представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких йому надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважається таким, що реалізував своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання (ч. 10 ст. 290 КПК України).

Обвинувальний акт окрім загальних відомостей повинен містити підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими (п. 7¹ ч. 2 ст. 291 КПК України).

До обвинувального акту також додається довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації (п. 5 ч. 4 ст. 291 КПК України).

Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 293 КПК України).

Встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечує проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні (ч. 1 ст. 302 КПК України).

Слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку він буде позбавлений права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, прокурор зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (ч. 2 ст. 302 КПК України).

До обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинні бути додані (ч. 3 ст. 302 КПК України):

1) письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

2) письмова заява представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

3) матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.

4. Поняття, права та обов'язки представника юридичної особи, щодо якої здійснення провадження

Відповідно до ст. 64-1 КПК України представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути:

- особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
- керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;
- працівник юридичної особи.

Повноваження представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на участь у провадженні підтверджуються:

1) документами, передбаченими статтею 50 КПК України, якщо представником є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні (свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.);

2) копією установчих документів юридичної особи, якщо представником є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю, якщо представником є працівник юридичної особи.

У кримінальному провадженні представник юридичної особи має право:

1) знати, у зв'язку із вчиненням якого кримінального правопорушення здійснюється провадження щодо юридичної особи, та давати пояснення з цього приводу;

2) користуватися правовою допомогою;

3) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази;

4) брати участь у проведенні процесуальних дій;

5) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

6) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосовування технічних засобів під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

7) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

8) заявляти відводи;

9) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

10) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому цим Кодексом;

11) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача.

Під час досудового розслідування представник юридичної особи має право:

1) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

2) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК України, та вимагати відкриття матеріалів згідно із статтею 290 КПК України.

На досудовому провадженні представником юридичної особи можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора (ст. 303 КПК України):

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування;

3) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

4) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

Під час досудового розслідування представником юридичної особи може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК України).

Під час судового провадження представник юридичної особи має право:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь у судовому провадженні;

3) виступати в судових дебатах;

4) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

5) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення.

Представник юридичної особи зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

5. Порядок внесення до єдиного реєстру досудового розслідування відомостей про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру

Порядок внесення до Єдиного реєстру досудового розслідування відомостей про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, здійснюється відповідно до ч. 8 ст.214 КПК України. Із змісту ч. 8 ст. 214 КПК України (початок досудового розслідування відносно юридичної особи, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру), беззаперечно слідує: «відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями: 109 («Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»); 110 («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»); 113 («Диверсія»); 146 («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»); 147 («Захоплення заручників»); 160 («Підкуп виборця, учасника референдуму»); 209 («Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»); 260 («Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»); 262 («Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»); 306 («Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів»); частинами першою і другою статті 368-3 (частина друга – «Вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб пропозиція чи обіцянка службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи», частина третя – «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи»); частинами першою і другою статті 368-4 (частина перша – «Пропозиція чи обіцянка аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить

професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи», частина друга – «Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою»); статтями 369 («Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»); 369-2 («Зловживання впливом»); 436 («Пропаганда війни»); 437 («Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни»); 438 («Порушення законів та звичаїв війни»), 442 («Геноцид»); 444 («Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист»); 447 («Найманство») Кримінального кодексу України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258-5 (ст.258 «Терористичний акт», стаття 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», ст. 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту», стаття 258-5 «Фінансування тероризму») Кримінального кодексу України.

Про внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу.

Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру». Тобто провадження стосовно юридичної особи буде здійснюватися одночасно з кримінальним провадженням щодо фізичних осіб, які від імені та в інтересах цієї юридичної особи вчиняли зазначені вище кримінальні правопорушення.

6. Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру

Завданням КК України, згідно з частиною 1 статті 1, є правове забезпечення охорони від злочинних посягань найбільш важливих соціальних цінностей і благ, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Покарання, відтак, є основним і важливим заходом державного реагування на злочинні прояви. Водночас аналіз чинного кримінального законодавства України дозволяє стверджувати, що вітчизняна кримінальна юстиція у справі протидії злочинності дотримується концепції за термінологічним твердженням М. І. Хавронюка «багатоколійності» кримінально-правових

заходів [6, с. 288–289]. Сфера кримінально-правового регулювання, таким чином, не обмежується лише протидією різним видам злочинів, адже злочин не є єдиною і виключною підставою застосування кримінально-правового примусу або заохочення і вже давно перестав бути фетишем судочинства [16, с. 27, 13–14]. Зазначимо, що підставою застосування заходів кримінально-правового характеру є вчинення особою не лише злочинного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України (ч. 1 ст. 2 КК України), але й вчинення суспільно небезпечного діяння неосудною особою (п. 1 ч. 1 ст. 93 КК України), діяння зовні схожого на злочинне діяння (ст. ст. 36–43 КК України), а також вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки, діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, особою яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 97 КК України). Отже, у чинному вітчизняному кримінальному законодавстві можна виділити, принаймні, такі колії кримінально-правових заходів: 1) заходи покарання; 2) заходи заохочення та примусу, які реалізуються через кримінальну відповідальність; 3) заходи заохочення та примусу, які реалізуються поза межами кримінальної відповідальності; 4) заходи заохочення та примусу, що застосовуються до юридичних осіб.

Закріплення у Загальній частині КК України останніх заходів кримінально-правового характеру, як відомо, відбулося завдяки взятих Україною зобов'язань щодо приведення положень вітчизняного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами (встановлення відповідальності юридичних осіб за злочини). У зв'язку з цим 23 травня 2013 року Верховною Радою України було прийнято закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» № 314-VII [20], у результаті чого в системі Загальної частини КК України і знайшов своє закріплення розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є складовою частиною кримінально-правового впливу. В узагальненому виді кримінально-правовий вплив включає у себе заходи кримінально-правового характеру, правову культуру, правосвідомість [3, с. 143–147] та судову практику щодо конкретних кримінальних проваджень. У свою чергу під заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб слід розуміти передбачені КК України засоби впливу на юридичну особу у разі вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах цієї юридичної особи передбачених кримінальним законом злочинів. Уповноваженою особою юридичної особи, до речі, є службова особа юридичної особи, а також інша особа, яка відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору має право діяти від імені юридичної особи.

Згідно ст. 96-3 КК України підставами для застосування до юридичної

особи заходів кримінально-правового характеру є:

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;

2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;

3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 258-258-5 цього Кодексу;

4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу.

В інтересах юридичної особи, вчиняються злочини, передбачені статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України, якщо вони призвели до отримання юридичною особою неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

Державне реагування на порушення кримінально-правових заборон, згідно чинного кримінального законодавства, таким чином, здійснюється шляхом застосування різних заходів кримінально-правового характеру, які за своїм змістом можуть бути каральними та некаральними, але примусовими чи заохочувальними або такими, що засновані на гуманістичних засадах та недоцільності здійснення кримінального провадження. Окреме місце у цій палітрі займають заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Ці заходи можуть бути примусовими або такими, що засновані на недоцільності здійснення кримінального провадження. Безпосередньо підставою застосування примусових заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України.

7. Юридичні особи, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру

Перелік юридичних осіб, до яких можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру встановлений ст. 96-4 КК України. Так,

згідно ч. 1 цієї статті заходи кримінально-правового характеру, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 96-3 КК України, можуть бути застосовані судом до підприємства, установи чи організації, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Заходи кримінально-правового характеру, у випадках, передбачених пунктами 3 і 4 частини першої статті 96-3 КК України, можуть бути застосовані судом до суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права (ч. 2 ст. 96-4 КК України).

Якщо держава або суб'єкт державної власності володіє часткою більше 25 відсотків в юридичній особі або юридична особа знаходиться під ефективним контролем держави чи суб'єкта державної власності, то дана юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну злочиним, що вчинений державою, суб'єктами державної власності або державного управління (ч. 3 ст. 96-4 КК України).

Отже, чинним кримінальним законодавством України встановлений вичерпний перелік юридичних осіб, до яких можуть бути або, навпаки, не можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Особливість цього переліку полягає у тому, що заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані лише до визначених в законі юридичних осіб і лише у разі вчинення їх уповноваженими особами від їх імені та в їх інтересах конкретних, встановлених відповідно у пунктах 1 і 2 або 3 і 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, злочинів.

Зазначимо, що згідно чинного КК України до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, а не покарання. Така позиція законодавця цілком виправдана, адже в юридичній літературі неодноразово зверталася увага на те, що покарання як таке не може бути застосовано до юридичних осіб, оскільки останні через свою юридичну природу не можуть відчувати органічно притаманної покаранню каральної, репресивної функції [13, с. 158]. Оскільки до юридичних осіб можуть бути застосовані саме заходи кримінально-правового характеру, а не покарання, то юридичні особи, відтак, не можуть бути суб'єктом кримінальної відповідальності. Як зазначає В. М. Куц, необхідно звикати до того, що ці заходи

не є кримінальною відповідальністю, тому що не можуть усвідомлюватися суб'єктами, до яких їх застосовують через брак у останніх свідомості, а отже здатності зрозуміти сенс таких засобів [11, с. 53–55]. Оскільки таким чином юридична особа не є суб'єктом кримінальної відповідальності, очевидно, що у такому разі юридична особа є суб'єктом кримінально-правового впливу. Інакше кажучи, до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність у виді покарання, а державне реагування у виді заходів кримінально-правового характеру. У юридичній літературі у зв'язку з цим звертається увага на те, що законодавча регламентація кримінально-правового реагування у разі порушення заборон уповноваженою особою юридичної особи містить низку вад. Зокрема, М. І. Хавронюк зазначає, що положення КК України, ігноруючи, наприклад, правову суть штрафу, визначають його не як вид покарання, а як вид «заходів», що не є покаранням, однак штраф фактично переслідує винятково мету покарання [6, с. 393–394]. Схожі думки розділяє і П. С. Берзін [4, с. 157]. Висловлюючи своє ставлення до позицій наведених науковців, зазначимо, що проблематика співвідношення штрафу як виду покарання зі штрафом як заходом кримінально-правового характеру сьогодні дійсно є актуальною і такою, що потребує проведення подальших наукових розробок. Однак зауважимо, що, наприклад, в адміністративному законодавстві України «штраф», який може бути застосований до юридичної особи за певні правопорушення (Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [19]), є видом не покарання, а адміністративного стягнення, мета застосовування якого можливо багато в чому і співпадає з метою покарання, але в решті-решт переслідує свої власні специфічні цілі [8]. Діюче сьогодні термінологічне позначення способів кримінально-правового реагування у разі порушення заборон уповноваженою особою юридичної особи саме як «заходів», таким чином, обумовлено виключно правовою природою юридичних осіб, які, як ми вже зауважували, не можуть відчувати негативних наслідків, властивих покаранню, і нічого поганого в цьому немає. Один із шанованих нами опонентів, розуміючи проблематику постановки питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб, зазначає, що юридичні особи на практиці знають так звану квазікримінальну відповідальності [6, с. 388]. Приставка «квазі», як відомо, при різних словах означає «начебто», «уявний» [25, с. 317]. Можливо квазікримінальна відповідальність саме і означає те, що у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи встановленого в законі злочину до такої юридичної особи можуть бути застосовані саме заходи кримінально-правового характеру. Якщо ні, то, принаймні, до юридичної особи має застосовуватися квазіпокарання, а не покарання в розумінні ст. 50 КК України. Однак законодавець у КК України в даному випадку використовує формулювання саме «заходи кримінально-правового характеру». Такий підхід, як зазначають В. І. Борисов та В. С. Батиргарєєва,

є компромісним до проблематики встановлення відповідальності юридичних осіб у площині дії норм кримінального права [18, с. 348–350].

У кримінальному законодавстві України сьогодні передбачено лише три види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, хоча в юридичній літературі обговорюювався і продовжує обговорюватися більший їх перелік [1, с. 89]. Згідно із ст. 96-6 КК України до юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру:

- 1) штраф;
- 2) конфіскація майна;
- 3) ліквідація.

Штраф та ліквідація до юридичних осіб можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий у разі ліквідації юридичної особи. При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

Закріплена у цій статті закону система заходів кримінально-правового характеру, побудована від менш суворого заходу до більш суворого.

Штраф – це грошова сума, яка сплачується юридичною особою на підставі судового рішення. Суд застосовує штраф виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди (ст. 96-7 КК України). Цією статтею також декларовано, що суд може застосувати до юридичної особи штраф у розмірі від п'яти тисяч до сімдесяти п'яти тисяч непоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З урахуванням майнового стану юридичної особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років.

Передбачена ст. 96-8 КК України конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи, а також застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з КК України. І. В. Ситковський відзначає, що конфіскація як примусове безоплатне вилучення майна у власність держави – дуже тяжкий захід [24, с. 184]. А. С. Нікіфоров вказує, що вона повинна застосовуватися тільки при ліквідації юридичної особи як додатковий кримінально-правовий захід [15, с. 26].

Ліквідація юридичної особи, відповідно до ст. 96-9 КК України застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258-258--5, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу. Ліквідація юридичної особи здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [21].

У цивільно-правовій літературі йдеться про те, що ліквідація юридичної особи означає, що вона припиняє свою діяльність без правонаступництва. Майно ліквідованої юридичної особи не переходить до інших суб'єктів. Внаслідок ліквідації юридичної особи не виникає іншої юридичної особи, яка наділяється її майном (у тому числі правами та обов'язками) [7, с. 43; 26, с. 106]. А. С. Нікіфоров вказує, що ліквідація юридичної особи полягає у примусовому припиненні її діяльності із настанням наслідків, передбачених цивільним законодавством. Вона призначається у випадках, коли суд визнає, що тяжкість вчиненого злочину робить неможливим зберігання даної юридичної особи і продовження її діяльності [15, с. 26]. Подібний підхід схвалює і Р. В. Мінін, який зазначає, що ліквідація юридичної особи полягає в примусовому припиненні діяльності юридичної особи з настанням наслідків, передбачених цивільним законодавством. Ліквідація повинна призначатися в тих випадках, коли суд визнає, що тяжкість вчиненого злочину робить неможливим збереження даної юридичної особи і продовження її діяльності [13, с. 167]. Його підтримує І. В. Ситковський [24, с. 177]. Можна погодитися з тими науковцями, які говорять про те, що ліквідація юридичної особи є своєрідною «смертною карою» такої особи [15, с. 24–25]. Цей вид кримінально-правового заходу, таким чином, порівняно з іншими є найбільш суворим заходом впливу.

Що стосується безпосередньо форм реалізації наведених вище заходів кримінально-правового характеру зазначимо таке. Як вже було підкреслено і на що звертається увага в спеціальній літературі кримінальне провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, в якому фізичній особі повідомлено про підозру (ч. 8 ст. 214 КПК) [6, с. 393]. Згідно ч. 3 ст. 284 КПК України провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи. Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вироку або постановляє ухвалу [10]. Аналіз наведених законодавчих приписів дає підстави стверджувати, що провадження щодо юридичної особи здійснюється в межах відповідного кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи. У разі ухвалення обвинувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи рішення про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру зазначається у резолютивній частині ухваленого обвинувального вироку щодо цієї фізичної особи згідно положень ст. 374 КПК України. Отже, хоча до юридичної особи і застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальною відповідальністю, ці заходи, водночас, реалізуються через ухвалення обвинувального вироку, який є змістовною ознакою саме

кримінальної відповідальності. Такий підхід законодавця пов'язаний з тим, що підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення певних видів злочинів саме фізичною особою – уповноваженою особою юридичної особи.

Отже можна констатувати, що чинним кримінальним законодавством України встановлений перелік видів юридичних осіб, до яких можуть бути або, навпаки, не можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Особливість цього переліку полягає у тому, що заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані лише до визначених в законі юридичних осіб і лише у разі вчинення їх уповноваженими особами від їх імені та в їх інтересах конкретних, встановлених відповідно у пунктах 1 і 2 або 3 і 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, злочинів. Штраф та конфіскація майна як заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб мають багато спільних рис зі штрафом та конфіскацією майна як видами покарань. Однак повністю їх ототожнювати не слід, оскільки в решті-решт штраф та конфіскація майна як заходи кримінально-правового характеру застосовуються до юридичних осіб з метою досягнення власних специфічних цілей. Навряд чи метою їх застосування є кара або виправлення юридичної особи. Рішення про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб знаходить свій вияв у резолютивній частині обвинувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила один зі злочинів, передбачених у ст. 96-3 КК України. Однак, незважаючи на те, що ці заходи хоча і реалізуються через ухвалення обвинувального вироку, який є змістовною ознакою саме кримінальної відповідальності, до юридичної особи, зважаючи на її правову природу, застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальною відповідальністю. Інакше кажучи, до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність у виді покарання, а державне реагування у виді заходів кримінально-правового характеру.

8. Особливості та підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру

Виходячи з аналізу положень чинного КК України, можна виділити одну з форм реалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, яка ніяким чином не пов'язана з кримінальною відповідальністю, порівняно з тією формою реалізації цих заходів кримінально-правового характеру, про яку йшла мова у п. 7 дійсних рекомендацій. Мова йде, зокрема про звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності. Так, згідно ст. 96-5 КК України юридична особа звільняється від застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, якщо з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК Укра-

їни, і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

- 1) три роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості;
- 2) п'ять років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
- 3) десять років – у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Передумовою звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого закінченого або незакінченого суспільно небезпечного діяння, яке містить склад одного із злочинів, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України.

Підставою обов'язкового і безумовного звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності є закінчення відповідного визначеного у ч. 1 ст. 96-3 диференційованого строку давності.

Давністю у кримінальному праві, як відомо, називають певний період (відрізок часу), із закінченням якого пов'язане настання певного юридичного наслідку – звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від призначення покарання, звільнення від відбування покарання [40, с. 161], звільнення від застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. Початковим моментом перебігу строку давності притягнення юридичної особи до застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру є день, наступний за днем, коли злочин, зазначений у ст. 96-3 КК України, був вчинений її уповноваженою особою. Кінцевим моментом – є день набрання обвинувальним вироком суду законної сили.

Умовою звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності є вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах безпосередньо злочину невеликої, середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Крім того, до таких умов слід також відносити обставини, які свідчать про те, що перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру не зупинявся та не переривався.

Перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру зупиняється, якщо її уповноважена особа, яка вчинила будь-який злочин, зазначений у статті 96-3 КК України, переходить від органів досудового слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та її місцезнаходження невідоме. У таких випадках перебіг давності відновлюється з дня встановлення місцезнаходження цієї уповноваженої особи (ч. 2 ст. 96-5 КК України).

Перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру переривається, якщо до закінчення передбачених у

частинах першій та другій цієї статті строків її уповноважена особа повторно вчинила будь-який злочин, зазначений у статті 96-3 цього Кодексу. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК України. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин (ч. 3, 4 ст. 96-5 КК України).

У разі застосування наведеного заходу кримінально-правового характеру рішення про його застосування викладається як правило у формі ухвали суду. Такий висновок впливає із змісту абз. 2 ч. 3 ст. 284 КПК України, положення якого засвідчують, що у випадку закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вирокі або постановляє ухвалу. Рішення про закриття провадження щодо юридичної особи може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом.

Значимо, також, що згідно абз. 1 ч. 3 ст. 284 КПК України провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вирокі щодо уповноваженої особи юридичної особи. Таким чином, особливість звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 96-5 КК України) полягає у тому, що застосування цього заходу кримінально-правового характеру, заснованого на недоцільності здійснення кримінального провадження, є похідним, відносно звільнення від кримінальної відповідальності уповноваженої особи юридичної особи за ст. 49 КК України. Отже закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру має здійснюватися шляхом постановлення ухвали суду, у резолютивній частині якої необхідно зазначати: 1) висновок про закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України, п. 1 ч. 2 ст. 284, ст. ст. 285–288 КПК України; 2) висновок про закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 96-5 КК України, ч. 3 ст. 284 КПК України). Крім того, у разі якщо уповноважена особа юридичної особи заперечує проти звільнення її від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України, досудове розслідування та судове провадження мають проводитися в повному обсязі в загальному порядку (ч. 3 ст. 285 КПК України). У такому разі висновок щодо винуватості уповноваженої особи юридичної особи зобов'язує суд ухвалити обвинувальний вирок відносно такої особи, але оскільки строки давності все ж таки закінчилися, звільнити

уповноважену особу юридичної особи від призначення покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК України, а також у резолютивній частині цього вироку зазначити висновок про закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 96-5 КК України. Отже, закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 96-5 КК України) може знаходити свій зовнішній вираз не лише в ухвалі, але й у обвинувальному вироку суду. Відтак можна говорити про дуалістичну правову природу такого явища як звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності.

Таким чином, підставою звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру є закінчення диференційованого відповідно визначеного у ч. 1 ст. 96-3 строку давності. Передумовою такого звільнення є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого закінченого або незакінченого суспільно небезпечного діяння, яке містить склад одного із злочинів, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України. Умовами – обставини, які свідчать про те, що: 1) уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах був вчинений безпосередньо злочин невеликої, середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин; 2) перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру не зупинявся та не переривався.

9. Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру

Принцип індивідуалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб знаходить свій вияв у ст. 96-10 КК України. Згідно з приписами цієї статті, при застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються:

- а) ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину;
- б) ступінь здійснення злочинного наміру;
- в) розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою;
- г) вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

Отже, ця норма є втіленням так званих загальних засад призначення юридичним особам цих засобів впливу. Спираючись на визначення загальних засад призначення покарання у юридичній літературі, загальні засади застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру можна охарактеризувати як систему встановлених законом і обов'язкових

для суду вихідних вимог (відправних правил), які має врахувати суд при визначенні порядку та меж застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру і якими він повинен керуватися, обираючи розмір та вид цих заходів у кожному окремому кримінальному провадженні [12, с. 181–182].

Зі змісту ст. 96-10 КК України випливає, що при застосуванні заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб першою вимогою закону є врахування судом ступеня тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину. У даному випадку, як і при тлумаченні подібної вимоги закону щодо засад призначення покарання, це не може не означати, що судом, насамперед, має бути з'ясовано питання про те, до злочинів якої категорії тяжкості, згідно зі ст. 12 КК України, належить вчинене її уповноваженою особою діяння, що входить до переліку злочинів, передбачених ст. 96-3 КК України. Крім того, визначаючи безпосередньо ступінь тяжкості злочину в контексті ст. 96-10 КК України слід також виходити ще й з таких особливостей конкретного злочину та обставин його вчинення уповноваженою особою, як розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою. Вказані особливості конкретного злочину, зауважимо, перераховані у статті ст. 96-10 КК України як самостійні обставини, які зобов'язаний враховувати суд разом зі ступенем тяжкості вчиненого злочину. Однак, ці обставини є тими, які безпосередньо і визначають ступінь тяжкості вчиненого уповноваженою особою злочину. Інакше кажучи, вони є змістовними характеристиками цієї вимоги закону.

Розкриваючи відзначені змістовні характеристики ступеня тяжкості вчиненого злочину, зазначимо таке. Розмір завданої шкоди свідчить, що, зокрема, за легалізацію (відмивання) від імені або в інтересах юридичної особи доходів, одержаних злочинним шляхом в особливо великому розмірі (ч. 3 ст. 209 КК України), юридичній особі слід призначати більш суворий захід кримінально-правового характеру, ніж за легалізацію від її імені або в її інтересах доходів, одержаних злочинним шляхом у розмірі, що не дорівнює та не перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 209 КК України).

Поняття неправомірної вигоди на законодавчому рівні, наводиться у примітці до ст. 364-1 КК України, а також у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. Згідно з положеннями цих законодавчих актів під нею слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову [23].

Зміст поняття «неправомірна вигода» визначають три обов'язкові ознаки, відповідно до яких неправомірною вигодою: 1) можуть бути лише такі предмети, як грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги,

нематеріальні активи; 2) ці предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав; 3) перелічені предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову [14, с. 1056–1058]. Отже, характер неправомірної вигоди визначається першою ознакою змістовного поняття «неправомірної вигоди», тобто такими предметами, як грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи тощо. Що стосується розміру неправомірної вигоди, то очевидно, що вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368-4 КК України, спрямованого на отримання такою юридичною особою неправомірної вигоди у розмірі 550 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може стати наслідком призначення юридичній особі більш суворого заходу кримінально-правового характеру (розміру штрафу), ніж вчинення цього ж злочину уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах, але спрямованого на отримання юридичною особою неправомірної вигоди у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Окрім ступеня тяжкості вчиненого злочину уповноваженою особою юридичної особи, суд при призначенні заходів кримінально-правового характеру юридичній особі має враховувати й обставини, що безпосередньо характеризують юридичну особу як соціальну особистість та суб'єкта кримінально-правових відносин [16, с. 296–315], зокрема, мова йде про заходи, що вживалися юридичною особою для запобігання злочину. Аналіз положень ст. 16 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, статей 3 і 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI дає підстави для висунення гіпотези, згідно з якою під вживанням юридичною особою заходів для запобігання злочину слід розуміти дії уповноваженої особи юридичної особи до вчинення одного зі злочинів, передбачених ст. 96-3 КК України, пов'язані: 1) або із наданням фізичним чи юридичним особам на їх запит інформації, яка передбачена законом; 2) або зі своєчасним наданням достовірної і в повному обсязі інформації, яка підлягає наданню відповідно до закону [23; 22]. Наявність або відсутність вказаних дій має впливати на обрання виду і розміру штрафу як заходу кримінально-правового характеру, що застосовується до юридичних осіб.

Зазначимо також, що у змісті ст. 96-10 КК України не передбачено одне важливе правило, суть якого зводиться до того, що суд зобов'язаний застосовувати заходи кримінально-правового характеру у відповідних межах. Це, зокрема, стосується правил призначення штрафу і впливає зі змісту іншого законодавчого припису, а саме з ч. 2 ст. 96-7 КК України. Так, залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, суд застосовує штраф у таких розмірах: 1) за злочин невеликої тяжкості – від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів

громадян; 2) за злочин середньої тяжкості – від десяти тисяч до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 3) за тяжкий злочин – від двадцяти тисяч до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 4) за особливо тяжкий злочин – від п'ятдесяти тисяч до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Зі змісту цього законодавчого припису вбачається, що законодавець певним чином формалізував правила призначення такого кримінально-правового заходу, як штраф, адже межі його призначення, у першу чергу, залежать від належності вчиненого злочину до певної категорії тяжкості згідно зі ст. 12 КК України. Вважаємо, що такий підхід виправданий з точки зору так званого суддівського розсуду. Крім того, залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, суд застосовує штраф в межах «від» і «до». Це означає, що законом встановлені мінімальна та максимальні межі можливого розміру штрафу, виходити за які суд ні в якому разі не може, оцінюючи разом із категорією тяжкості злочинів, згідно зі ст. 12 КК ще й розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою. Тут варто звернути увагу на такий момент. О. Ю. Антонова відзначає, що найчастіше, як показує дослідження, максимальні межі штрафу досить низькі порівняно з незаконно отриманим прибутком корпорації. Корпорації набагато вигідніше сплатити штраф (наприклад, при випуску недоброякісного продукту), чим перебудувати виробництво, що вимагає значних фінансових витрат. Тому грошові штрафи, на думку дослідниці, мають бути засновані на оцінці судом грошового еквівалента доходів, отриманих підприємством в результаті вчинення злочину. Адже мета застосування кримінально-правових санкцій до юридичних осіб полягає в тому, щоб зробити економічно невігідним заняття протизаконною діяльністю [2, с. 100]. Максимальний розмір штрафу, що встановлюється для організацій, підкреслює Р. В. Мінін, повинен в декілька разів перевищувати розмір штрафу, що застосовується до фізичних осіб [13, с. 166]. Ми схильні підтримати подібні думки, враховуючи, що у вітчизняному кримінальному законодавстві схожі ситуації вже врегульовані законодавцем щодо фізичних осіб. І хоча регламентація ч. 2 ст. 53 КК України не позбавлена певних недоліків, у цілому вона може стати орієнтиром для встановлення на законодавчому рівні подібного спеціального правила щодо застосування кримінально-правового заходу у вигляді штрафу у відношенні юридичної особи за межами максимального можливого його розміру, передбаченого ч. 2 ст. 96-7 КК України.

Отже, вважаємо, що загальні засади застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру полягають в обов'язку суду призначати їх у межах, установлених у ч. 2 ст. 96-7 КК України, враховуючи розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, та інші обставини,

що характеризують ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину, а також заходи, вжиті юридичною особою для запобігання злочину.

Відзначимо також, що окрім наведених вище обставин, згідно з редакцією ст. 96-10 КК України, суд при застосуванні заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб має враховувати ступінь здійснення злочинного наміру. Однак, оскільки ця вимога закону характеризує вчинений злочин з позиції попередньої злочинної діяльності уповноваженої особи юридичної особи, її слід відносити не до загальних, а до спеціальних правил застосування заходів кримінально-правового характеру у відношенні юридичних осіб, про що мова буде йти у наступному пункті дійсних рекомендацій. Спираючись на визначення цієї вимоги закону при коментуванні науковцями правил призначення покарання за незакінчений злочин (ст. 68 КК України), тут лише зазначимо, що ступінь здійснення злочинного наміру визначається стадією вчинення уповноваженою особою юридичної особи злочину, на якій його було припинено. За готування до злочину юридичній особі має бути призначений більш м'який захід кримінально-правового характеру, ніж за замах. Якщо йдеться про замах, слід враховувати, був він закінченим чи незакінченим [9, с. 328; 5, с. 402–405].

10. Порядок застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів

Порядок застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів регламентований ст. 96-11 КК України. Згідно з ч. 1 і 2 ст. 96-11 КК України за сукупністю злочинів в межах одного провадження суд, застосувавши до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру за кожен злочин окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим. При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин за наявності невиконаного заходу за попереднім вирокком (вироками) суду кожне з них виконується самостійно, крім випадків застосування судом ліквідації юридичної особи згідно з цим Кодексом.

Вказаний порядок фактично закріплює спеціальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, які можна розуміти як передбачені КК України правила застосування цих заходів, що відображають особливості окремих категорій кримінальних проваджень [5, с. 341]. Зі змісту статті 96-11 КК України випливає, що під застосуванням до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів, слід розуміти діяльність суду із прийняття рішення про застосування до юридичної особи остаточного основного заходу кримінально-правового характеру за вчинення її уповноваженою особою від її імені та в її інтересах декількох злочинів, що утворюють реальну сукупність.

Спираючись на висловлені в юридичній літературі коментарі щодо правил призначення покарання за сукупністю злочинів [17, с. 382–389], правила застосування юридичній особі заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів можна охарактеризувати таким чином. По-перше, суд зобов'язаний застосувати до юридичної особи передбачені КК України кримінально-правові заходи окремо за кожний злочин, що входить до сукупності. По-друге, після застосування кримінально-правових заходів за кожний із злочинів суд повинен визначити остаточний основний захід за всі злочини, що входять до сукупності шляхом поглинання менш суворого заходу більш суворим. Це означає, що основний захід має бути застосований в межах більш суворого заходу, призначеного за один зі злочинів, що входить до сукупності. Тут треба звернути увагу на те, що згідно з передбаченою КК України системою заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб (ст. 96-6 КК України), найбільш суворим основним заходом є ліквідація юридичної особи, а найменш суворим основним заходом – штраф. Конфіскація майна юридичної особи застосовується судом лише як додатковий захід кримінально-правового характеру і лише у разі ліквідації юридичної особи.

Частиною другою ст. 96-11 КК України врегульовані ситуації, коли до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру за вчинення її уповноваженою особою злочин за наявності невиконаного юридичною особою заходу за попереднім вироком (вироками). У такому разі поглинання менш суворого заходу більш суворим не допускається, оскільки кожний із таких заходів виконується самостійно, крім випадків застосування судом як за попереднім вироком (вироками), так і за новим вироком такого заходу кримінально-правового характеру як ліквідація юридичної особи.

Із змісту ч. 2 ст. 96-11 КК України також можна зробити висновок, що цією частиною врегульовані правила застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб не за сукупністю злочинів, а за сукупністю вироків, хоча, можливо, законодавець у данному випадку і мав на увазі так звану розірвану ситуацію, яка характеризується несвоєчасним розкриттям одного або більше злочинів, що входять до сукупності, і наявністю за вчинення двох або більше з таких злочинів вироку суду. Така ситуація, як відомо, викликає необхідність застосування заходів кримінально-правового характеру саме за сукупністю злочинів. Враховуючи це, вважаємо, що або назва ст. 96-11 КК України, або, принаймні, безпосередньо диспозиція ч. 2 ст. 96-11 КК України має бути певним чином зкоректована.

Отже, у разі застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів суд зобов'язаний, по-перше, застосувати передбачені КК України кримінально-правові заходи окремо за кожний злочин, що входить до сукупності. По-друге, після застосування кримінально-правових заходів за кожний із злочинів суд повинен визначити

остаточний основний захід за всі злочини, що входять до сукупності шляхом поглинання менш суворого заходу більш суворим.

Положення КК України, які сприяють дотриманню вимог індивідуалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у процесі їх застосування (ст. ст. 96-10, 96-11 КК України), можна оцінити позитивно вже за фактом їх існування. Водночас, вони не позбавлені недоліків та потребують свого коректування.

Список використаних джерел

1. Абашина Л. А. Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Абашина Людмила Александровна. – Орел, 2008. – 153 с.
2. Антонова Е. Ю. Юридическое лицо как субъект преступления: опыт зарубежных стран и перспективы применения в России : дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Антонова Елена Юрьевна. – Владивосток, 1998. – 153 с.
3. Березовський А. А. Кримінально-правовий вплив: проблеми визначення / А.А. Березовський // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2012. - № 4. – С. 143–147.
4. Берзін П. С. Окремі проблеми застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб / П. С. Берзін // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол. : В.Я.Тацій (голов. Ред.), В.І.Борисов (заст. Голов. Ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 153–158.
5. Благов Е.В. Применение уголовного права (теория и практика) : монография / Е.В. Благов. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 505 с.
6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
7. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навчальний посібник / Ю. О. Заїка. – К. : Істина, 2005. – 312 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–220-20) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1389885939112128>. – Заголовок з екрану.
9. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов [та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.-Х. : Юрінком Інтер-Право, 2002. – 416 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1389885939112128>. – Заголовок з екрану.

11. Куц В. М. Від дихотомії «злочин – покарання» до кримінального правопорушення та кримінально-правових засобів реагування / В. М. Куц // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 листопада 2013 р. ; у 2 ч. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2013. – Ч. 1. – С. 53–55.

12. Куц В. М. Проблеми кримінальної відповідальності : навчальний посібник / В. М. Куц. – К. : Національна академія прокуратури України, 2013. – 323 с.

13. Минин Р. В. Институт уголовной ответственности юридических лиц в России: проблемы обусловленности и регламентации : дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Минин Роман Викторович ; Тюмень. гос. ун-т. – Тюмень, 2007. – 193 с.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

15. Никифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления / А. С. Никифоров // Государство и право. – 2000. – № 8. – С. 18–27.

16. Пимонов В. А. Теоретические и прикладные проблемы борьбы с общественно опасными посягательствами средствами уголовного права : монография / В. А. Пимонов. – М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2007. – 336 с.

17. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права : курс лекций / А. А. Пинаев. – Х. : Харьков юридический, 2005. – 664 с.

18. Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – 1240 с.

19. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208/94-vr>. – Заголовок з екрану.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-18>. – Заголовок з екрану.

21. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/755-15/print1391691244472907>. – Заголовок з екрану.

22. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/print1391504975416784>. – Заголовок з екрану.

23. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/conv/page>. – Заголовок з екрану.

24. Ситковский И. В. Уголовная ответственность юридических лиц : дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ситковский Илья Викторович. – М., 2003. – 204 с.

25. Словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 856 с.

26. Цивільне та сімейне право України : підруч. / За ред. Є. О. Харитоновна, Н. Ю. Голубевої. – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.

27. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р., № 1. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

28. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р., № 442. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>

29. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р., № 987-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.

30. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р., № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 25. – Ст. 252.

31. Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю [Електронний ресурс] Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р., № 1182. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1182-2011-%D0%BF>

32. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.05.2003 р., № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.

33. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р., № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

34. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р., № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

35. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р., № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

36. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

37. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р., № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

38. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р., № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384

39. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р., № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

40. Ковітіді О. Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини КК України : навчальний посібник / О. Ф. Ковітіді. – Сімферополь: ВД «Квадратал», 2005. – 224 с.